

AXBOROT ISHONCHLILIGI – XAVFNI BOSHQARISH TIZIMINING DASTLABKI “YUMSHOQ” KOMPONENTI

Jumaboyev Davlatbek

Guliston Davlat Universiteti talabasi

Aliqulova Mahliyo

Guliston Davlat Universiteti talabasi

***Annotatsiya:** maqolada O‘zbekiston Respublikasi bojxona organlarining xavfni boshqarish tizimini takomillashtirish masalasi ko‘rilgan. Tadqiqotning asosiy obyekti sifatida bojxona organlariga elektron shaklda taqdim etiladigan yuk bojxona deklaratsiyasi ma‘lumotlari qaralgan. Maqolada bojxona axboroti ishonchliligini nazorat qilish orqali bojxona xavflarini kamaytirish metodikasi taklif etilgan. Umumiy, keng ma‘nodagi axborot ishonchliligini nazorat qilishning klassik usullari qisqacha ilmiy tahlil etilgan. Bunday usullarga asosla amonaviy iqtisodiy infratuzilmaning eng muhim vazifasi jamiyatning barcha sohalarining bir maromda ishlashini ta‘minlash, ishlab chiqarish va umuman iqtisodiyotni rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratishdan iborat. Shu bilan birga, transport, ayniqsa, temir yo‘l transporti O‘zbekiston sanoat va ijtimoiy infratuzilmasining asosiy tarkibiy qismi vazifasini o‘taydi.*

***Kalit so‘zlar:** bojxona xavfni boshqarish tizimi, axborot ishonchliligi, elektron bojxona yuk deklaratsiyasi, ishonchlik mezonlari, “yumshoq” komponent.*

Kirish.

2018-yilning ikkinchi yarmidan boshlab O‘zbekiston Respublikasi bojxona organlari faoliyatiga xavflarni boshqarish tizimi (XBT) joriy etildi. Bungacha esa Koreya, Yevropa Ittifoqining bir qator davlatlari, Turkiya, Xitoy, Rossiya kabi rivojlangan mamlakatlarning bu sohadagi tajribasi chuqur o‘rganildi. Temir yo‘l transport tashkilotlari yuklarni va yo‘lovchilarni tashish, ularni yo‘lda saqlash, turli yuklarni yuklash va tushirish, kerakli vagonlarni ta‘minlash, ularni tozalash va poyezdga qo‘shish, umuman transport jarayonini ta‘minlaydi. Ushbu jarayonni umumiy boshqarish va operativ boshqarish hozirgi kunda "O‘zbekiston temir yo‘llari" AJ tomonidan amalga oshirilmoqda. ngan bojxona ma‘lumotlari ishonchliligini aniqlashning asosiy mezonlari ishlab chiqilgan. O‘zbekiston Respublikasi bojxona organlari xavfni boshqarish tizimini rivojlantirish bo‘yicha tavsiyalar keltirilgan.

XBT axborot tizimi O‘zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo‘mitasi mutaxassislari tomonidan ishlab chiqilgan va amaliyotga joriy etilgan. Ushbu tizim joriy etilgandan so‘ng uni o‘rganish va baholash uchun xalqaro ekspertlar jalb etildi. Xalqaro ekspertlardan olingan xulosalar uni amaliyotda dadil qo‘llash mumkinligini ko‘rsatmoqda. 2018-2020-yillarda XBT axborot tizimini qo‘llash quyidagi natijalar ko‘rsatdi. Shuni ta‘kidlash joizki, turli mamlakatlarning bojxona xizmatlari faoliyatiga XBT joriy etilishining dastlabki yillari shunga o‘xshash vaziyatlar kuzatilgan, ya‘ni “qizil yo‘lak”ka tushgan tovarlar miqdori yuqori — taxminan 50%ni tashkil etgan.

Lekin ma'lum muddatdan keyin bu parametrlar pasayib, barqarorlashib borgan. Yuqoridagilarni inobatga olgan holda, “yashil, sariq va qizil yo‘laklar” parametrlarining nisbatlarini barqarorlashtirish uchun bojxona xavfni boshqarish tizimini rivojlantirish usullarini o‘rganish dolzarb masala degan xulosaga kelish mumkin.

Xulosa: qilib shuni ta’kidlashni lozimki, “Tadbirkorni ogohlantirish” tizimiga XBTning o‘ziga xos “yumshoq” tarkibiy qismi sifatida qarash mumkin. Chunki u XBTning boshqa quyi tizimlariga qaraganda tashqi savdo ishtirokchilarining keng doirasini qamrab oladi. Binobarin, ushbu quyi tizim imkoniyatlarini rivojlantirish va kengaytirish ustuvor vazifa deb qaralsa maqsadga muvofiq bo‘ladi. Chunki bojxona organlarining yakuniy maqsadi jazolash emas, balki xalqaro savdoga yordam berish va uning xavfsizligini ta’minlashdir. Ya’ni, Bojxona xizmati “.. qonunga bo‘ysunuvchi tadbirkor uchun ko‘rinmas va davlat uchun samarali” bo‘lishi lozim. Xulosa yakunida quyidagi takliflarni keltirib o‘tish mumkin: Zamonaviy transport bozorida temir yo‘l transporti tashish hajmi va geografiyasi jihatidan etakchi o‘rinni egallaydi. 2018-yilda XBT sinov muddatda bo‘lganligi tufayli “yashil yo‘lak” orqali yuklarni chiqarish hajmiga ba’zi cheklovlar qo‘llanilgan edi. 2019-yil boshidan boshlab esa tizim to‘liq amaliyotga joriy etildi. Shu bilan birga, XBT faoliyati natijalarining boshqa mamlakatlar natijalari bilan qiyosiy tahlili, ayniqsa “qizil yo‘lak”ka yo‘naltirilgan tovarlar uchun ayrim tafovutlar mavjudligini ko‘rsatmoqda Garchi bojxona organlarining XBT qonunga bo‘ysunuvchi tashqi iqtisodiy faoliyat (TIF) ishtirokchisi uchun qulay shart-sharoitlar yaratishiga qaratilgan bo‘lsa-da, u “qizil yo‘lak”ga tushgan tovarlarga nisbatan yetarli darajada jiddiy aks ta’sirga ega. Ya’ni “qizil yo‘lak”ka tushgan tovar egalari biznesi uchun bunday hodisalarning oqibatlarini noxush va uzoq muddatli yoki hatto ba’zan halokatli bo‘lishi mumkin. shu sababli “qizil yo‘lak”da qolgan tovarlar sifati buzulmasligi uchun yana boshqa chora tadbirlar ishlab chiqish ustida ish olib borish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Saidov A.A. Axborot ishonchliligini nazorat qilishning mumtoz usullari va uni bojxona ishiga qo‘llashning o‘ziga xos xususiyatlari // Monografiya. –Toshkent. – 2021. –498b.
2. Ruzimovna, K. G., & Xolmanova, Z. Formation and Development of Axiolinguistics. International Journal on Integrated Education, 3(9), 128-131.
3. Xolmanova, Z. (2020). Kompyuter lingvistikasi. Nodirabegim:.-Toshkent, 247.
4. Turdievna, X. Z. (2021). ROLE OF ALISHER NAVOI IN THE DEVELOPMENT OF MODERN LINGUISTICS. 국제언어문학, (49), 85-106.
5. Холманова, З. Т. (2021). АЛИШЕР НАВОЙНИНГ ЗАМОНАВИЙ ТИЛШУНОСЛИК ТАРАҚҚИЁТИДАГИ ЎРНИ. ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALI, 1(2).

6. Turdievna, K. Z., & Tursunaliyeva, A. M. (2023). Problems of Understanding and Translating Homonyms in the Artificial Intelligence System. INTERNATIONAL JOURNAL OF LANGUAGE LEARNING AND APPLIED LINGUISTICS, 2(5), 63-67.
7. O'zbekiston Bojxona axborotnomasi.

